

Jeppe Fuglsang Larsen og Sune Qvotrup Jensen

Unge etniske minoriteter og nudanskhed

– lejre, identitetsarbejde
og dobbelte bevidstheder

Artiklen bygger på interviews med unge etniske minoritetspersoner, der er medlem af et råd, som arbejder med det at være ung etnisk minoritetsperson i Danmark. Artiklen tilbyder en empirisk indføring i deres arbejde for at ændre stereotype forestillinger om etniske minoriteter samt et indblik i deres forsøg på at skabe en mere inkluderende national referenceramme. Artiklens argument er, at unge etniske minoritetspersoner, som de interviewede, kan være med til at nedbryde nogle af de etniske grænsedragninger, man finder i flerkulturelle samfund i dag. Paul Gilroys teori om lejre fungerer som artiklens teoretiske ramme.

Søgeord: etniske minoritetsunge, etniske grænsedragninger, lejre, identitetsarbejde, dobbeltbevidsthed, nudanskhed.

Det er nytårsaften. Hadi er lige flyttet til København. Han kom til Danmark fra Iran, da han var ni år. De første 11 år i Danmark boede han i Århus. Han er spændt på at vise sin nye by frem for en af sine tyrkiske venner fra Århus, der er kommet for at fejre nytåret. De tager sammen ud for at se på Københavns nattelev, men bliver afvist alle steder, hvor de prøver at komme ind. Hadi føler, der kun er én forklaring på afvisningen – at deres hudfarve, i dørmændenes øjne, er lig med ballade. Hadi er både rasende og flov. Han ville vise sin ven sin nye by, men nu sker dette. De bestemmer sig for at tage toget hjem:

Vi tager S-toget, og det var dengang, man stadig måtte ryge i S-toget, men rygekabinen var afspærret, fordi der var nogen, der havde kastet op derinde. Vi tænkte: "Fuck det, vi sætter os bare et andet sted". Så kom der nogle unge på 15-16 år. To danskere og en pakistaner. De sætter sig i samme kupe som os. De prøver at gå ind i rygekabinen for at ryge, det kan de ikke. På et tidspunkt tænder de smøger alle sammen, eller også er det kun ham pakistaneren, der gør det. Så kommer vi til Hvidovre, og der er en mand og hans kone, der skal af. Han rejser sig op og går hen til ham her pakistaneren og siger til ham: "Er du farveblind eller hvad?", fordi der står de ikke må ryge med rødt. "Er du farveblind eller hvad? Skrid tilbage til dit eget land!"

Ovenstående skildring stammer fra det interviewmateriale, som er indsamlet i forbindelse med specialet *At stå mellem forskellige lejre – Et kvalitativt studie af unge etniske minoriteters identitetsdannelse* (Larsen 2012). Skildringen synes at være illustrativ for et fænomen, der hersker i mange lande i det som Stephen Castles og Mark J. Miller (2009) kalder *The Age of Migration*. Vi lever i en tid, hvor mennesker i højere grad end tidligere, og af forskellige årsager, rejser fra deres oprindelseslande og bosætter sig forskellige steder rundt om i verden. Mennesker af forskellige oprindelser er kommet tættere på hinanden, men der synes alligevel at eksistere en række etniske grænsedragninger, som holder folk på afstand af hinanden. Den engelske kulturanalytiker Les Back kalder afstanden mellem den etniske majoritetsbefolkning og den etniske minoritetsbefolkning for det metropolitiske paradoks (1996a:7; se også Røgilds 2000, 2006). Paradokset består i, at samfund som det danske, der er blevet mere multikulturelle og multietniske, og hvor mange lever transnationale liv, samtidig er præget af udbredt fremmedhad og kontroverser mellem etniske grupperinger. Hadi oplevede, hvad det metropolitiske paradoks konkret betyder denne nytårsnat i S-toget, og det "slog klik" for ham:

Bing! Så slog det klik for mig, Jeg havde stået fire timer og frosset. Jeg sagde alt, hvad jeg kunne: "Hvorfor er du så fed?" "Du er så fed, fordi du har spist vores ret." Jeg gav den hele armen. Han stod af [toget]og

var helt mundlam. Hele vejen fra Hvidovre til Høje Taastrup snakkede jeg bare om, hvor fucked up det var, og kupeen var helt fuld. Jeg talte om, hvor fucked up det var, at vi går i skole, gør alle vores ting, og vi kan ikke komme ind [på diskotekerne], og vi skal skride tilbage til vores eget land. Jeg gav den bare gas. Det var bare i frustration.

Hadi har et ønske om at ændre de holdninger, der ligger til grund for episoder, som den han oplevede denne aften. Han er imidlertid ikke en almindelig ung etnisk minoritetsperson, hvis der altså findes sådan nogle. Han har en universitetsuddannelse og er ligesom de andre informanter, der indgår i nærværende artikel, medlem af et råd, der arbejder med det at være ung etnisk minoritetsperson i Danmark.

Formålet med nærværende artikel er således at give en empirisk indføring i en gruppe unge etniske minoritetspersoners forsøg på at ændre nogle af de stereotype forestillinger, som de oplever, at mange etniske danskere har om etniske minoriteter. Artiklen analyserer således disse unge etniske minoritetspersoners forsøg på at skabe en ny og mere inkluderende referenceramme, der overskrider grænserne mellem etniske grupper; både i kraft af et individuelt identitetsarbejde og som repræsentanter for en bredere kategori af etniske minoriteter. Samtidig analyserer artiklen, hvordan disse unge *netop i kraft af dette grænseoverskridende (identitets)arbejde* udvikler en særlig form for opmærksomhed og refleksivitet omkring etnicitet; en form for dobbelt bevidsthed.

Artiklen falder i fire tempi: Først redegøres der for det teoretiske afsæt og for den eksisterende forskning, som artiklens analyser er informeret eller inspireret af; dernæst gennemgås det empiriske materiale, som artiklen er baseret på. Derpå følger den empiriske analyse, der efterfølges af artiklens konklusion.

Teoretisk afsæt: Cultural Studies traditionen og Paul Gilroys teori om lejre

Artiklens analyser er informeret af den engelske kulturteoretiker Paul Gilroy. Gilroy er i dag en central intellektuel figur i den britiske *Cultural Studies* tradi-

tion, der med navne som Stuart Hall og Les Back trækker teoriehistoriske tråde tilbage til de ungdoms- og subkulturstudier, der i 70'erne fik navnet Birminghamskolen (f.eks. Hall og Jefferson 1975). Siden har Cultural Studies traditionen især orienteret sig mod betydningen af samfundsudviklingen i retning af stadig mere multikulturelle og multi-etniske samfund. Et afsæt i denne tradition er dermed oplagt, når man som her ønsker at forstå, hvordan etniske minoritetsunge navigerer i multi-etnicitetens terræn. For at belyse og forstå de identitetstyper og -strategier, som kan blive resultatet af denne navigation, har sociologer og antropologer i forlængelse af denne tradition udviklet forskellige begreber som "hybridkulturer" (Hall 1992), "kreolisering" (Gilroy 1997) og "kulturelle intermezzoer" (Back 1996a). I en nordisk sammenhæng har begreber som "bindestregsdanskere" (Mørck 1998) og "balancekunstnere" (Priour 2004) været anvendt. Med andre ord tilbyder traditionen analytiske redskaber, der er egnede til at analysere konstruktionen af afstand mellem majoritets- og minoritetsbefolkningen, fremkomsten og reproduktionen af etniske grænsedragninger, men også de identitetsmæssige og kulturelle strategier som kan anvendes i et forsøg på at overskride grænsedragninger og udvikle nye kulturelle identiteter.

Mere konkret har Gilroy med sin teori om *lejr* skabt en metafor, der kan være med til at give en forståelse af forholdet mellem den etniske majoritets- og minoritetsbefolkning. Begrebet lejr fungerer i nærværende artikels analyser som en heuristisk, analytisk metafor, der kan være med til at give en forståelse af, hvilke positioner informanterne indtager i forhold til den etniske majoritets- og minoritetsbefolkning. Den giver dermed en forståelse af de udfordringer, der er knyttet til at vælge en position mellem lejrene. Selv om lejr-metaforen umiddelbart konnoterer grænser og dermed rummer en analytisk optik på det, som fastholder og afgrænser mennesker til etniske eller nationale grupper, mener vi begrebsapparatet, netop fordi det skærper opmærksomheden på grænsedragning, paradoksalt nok også er velegnet som en klangbund til at fremanalysere de punkter, hvor grænserne forsøges overskredet, suspenderet eller udvisket. Gilroy (1993, 2000) opererer således med en position mellem lejrene, som er karakteriseret ved kulturelle forhandlinger mellem mennesker af forskellige oprindelser. Grænselandet er dermed et rum for hybriditet, kreolisering og intermezzokulturer, hvorimod lejrene er rummet for fastfrosne og absolutte forståelser af kultur, etnicitet og identitet (Røgilds 1995). Gilroys tænkning har her en vis affinitet med Baumanns forståelse af ambivalens. Bauman argumenterer således for, at etniske minoriteter er prototyper på *ambivalens*. Ambivalens er, ifølge Bauman (1991), et produkt af kategoriseringer, da disse medfører, at nogle falder uden for kategoriseringen og andre kommer til at tilhøre forskellige kategorier på en gang. Ambivalens kommer dermed til at være noget, som samfundet opfatter som kategorioverskridende og urovækkende, samtidig med at ambivalente positioner har den sociale funktion at markere grænser. For personer, der befinder sig i en am-

bivalent og ubestemt situation, bliver konsekvensen, at de hele tiden må forholde sig til, hvem de er og har mulighed for at være i forhold til samfundets enten/eller-tankegang (Bauman 1991, 1997; Diken 1998).

Gilroy (2000) argumenterer for, at moderne nationalstater har udviklet sig til en form for lejre. Som en nært beslægtet allieret til lejrteknikken står, i den nuværende epoke, det Gilroy benævner som den nye racisme; et begreb Gilroy låner fra Martin Barker (1981; se også Røgilds 2002). Den nye racisme adskiller sig ifølge Gilroy – og Barker – fra den traditionelle racisme ved, at den, i stedet for at differentiere mennesker ud fra biologiske træk, opfatter kultur som en form for essens og dermed som en differentieringsmarkør, der adskiller befolkningsgrupper. Det er således også den nye racisme og dens fokus på kultur, nationalitet og civilisationer, der er med til at karakterisere nutidens nationalstater som lejre.

Et af de centrale træk ved den nye racisme er, ifølge Gilroy, homogeniseringen af den nationale befolkning. Autentiske, historiske nationer opfattes som "udstoppet" med én bestemt kultur. På den måde bliver udefrakommende fremmede til en trussel mod den nationale kulturelle homogenitet. "De andre" ses ikke nødvendigvis som mindre værd end "værterne", men de er *out of place*. Man skal holde sig til sin egen slags, og mytiske versioner af kulturel homogenitet og historie er med til at rationalisere hvem, der har den rette nationale identitet (Gilroy 2000:32). Det er disse forskellige former for nationalisme og de nationale tilhørsforhold, som de repræsenterer, der eksemplificerer lejrteknikken med dens distinkte koder, regler og kollektive solidaritetsformer. Ifølge Gilroy kan lejrteknikken desuden blive et selvforstærkende fænomen, da en udbredt reaktion på eksklusionen af den nationale lejr kan være, at "de andre"/minoritetsbefolkningen fastholder og konserverer det, de opfatter som egne kulturelle træk.

En række forskere har argumenteret for, at der også i dansk sammenhæng kontinuerligt skabes og reproduceres etniske grænsedragninger mellem etniske danskere og etniske minoritetspersoner. Rikke Andreassen har eksempelvis argumenteret for, at massemedierne konstruerer danskerne – og danskernes kultur – positivt og som det modsatte af de, som ofte betegnes "indvanderne". Derved skabes ifølge Andreassen en forestilling om, at danskerne er i besiddelse af én bestemt kultur, mens de etniske minoriteter er i besiddelse af en anden kultur, som er modstridende den danske (Andreassen 2007). Peter Hervik har tilsvarende anført, at mange etniske danskere opfatter tilstedeværelsen af etniske minoriteter som problematisk, samt at etniske minoritetsgruppers kultur ofte opfattes som såvel mindre værd som uforenelig med en forestillet dansk kultur (2004) (se også Schierup 1993; Røgilds 1994; Diken 1998; Hervik 1999; Yilmaz 1999; Wren 2001).

Synspunkter af denne type er imidlertid for nylig blevet udfordret af Bech & Necef (2012), som har indvendt, dels at den angiveligt allestedsnærværende (nye) racisme reelt ikke er dokumenteret empirisk, dels at forståelsesfor-

mer, som på aksiomatisk vis antager, at racismen præger alle typer sociale relationer, reproducerer traditionelle forestillinger om hierarki og dikotomi. Sådanne forestillinger er ifølge Bech og Necef i sidste instans ikke analytisk produktive, fordi de gør forskningen blind for de dele af det sociale liv, der ikke fungerer i henhold til en asymmetrisk undertrykkelses- eller magtlogik (2012).

I forhold til denne debat kan nærværende artikel indplaceres på to måder: *For det første* må vi betone, at interviewpersonerne erfarer, at deres forsøg på at overskride etniske grænsedragninger ses skævt til af *både* det vi her kalder den danske lejr, og det vi her kalder indvandrerlejren. *For det andet* må vi betone, at vores analyser ikke hviler på en ontologisk antagelse om lejrenes, eller nyracismens, faktiske, objektive eksistens. Tværtimod tager vi udgangspunkt i interviewpersonernes *subjektive erfaringer* med at være positioneret som anderledes og problematiske. Subjektiv oplevet racisme må ikke forveksles med objektiv, faktisk racisme, men den subjektive erfaring er vigtig i sig selv. I forlængelse heraf skal valget af begrebet lejr, som vi her må gentage har status af en heuristisk metafor, opfattes som et forsøg på at tage denne erfaring analytisk alvorligt.

Eksisterende forskning om etniske minoritetsunge, identitet og kultur
Ud over ovennævnte teoretiske bidrag og diskussioner er artiklens analyser inspireret af empirisk forskning om identitet, kultur og etnicitet blandt unge med etnisk minoritetsbaggrund i Danmark.¹ Denne forskning har i overvejende grad fokuseret på mere marginaliserede unge med etnisk minoritetsbaggrund og/eller unge, der indgår i forskellige former for gadekulturer (Hjernø 1998; Mørck 1999; Andersen et al. 2001; Røgilds 2002a, 2004; Hviid 2007; Jensen 2007, 2010, 2011; Klinker & Bilde 2009; Bengtson 2012; Kalkan 2013). Der findes dog også forskning om unge, som i højere grad ligner denne artikels informanter.

En fremtrædende eksponent for denne forskning er Flemming Røgilds, som i en årrække har interesseret sig for det kulturmøde, der finder sted blandt unge med forskellige etniske og kulturelle baggrunde (Røgilds 2000, 1995, 1994, 1988). Ifølge Røgilds er minoritetsunge tvunget til at finde kompromiser mellem forskellige kulturer og etniciteter og til at skabe nye kulturelle identiteter, der går på tværs af eksisterende grænsedragninger. Røgilds pointerer således, at der i storbyens hverdagsliv hele tiden sker kreative kulturblandinger, ligesom der skabes relationer mellem unge med forskellige baggrunde (1994, 1995).

En anden dansk forsker inden for forskningsområdet er antropologen Yvonne Mørck. Mørck har undersøgt de fortællinger om køn, generationer og etnicitet, der findes blandt dem, hun kalder *bindestregsdanskere*; det vil sige unge, som både har del i det danske og i andre etniske og nationale sammenhænge (1998). Mørck konkluderer, at de unge til dels oplever at have mulig-

hed for at stykke en ny kultur sammen. Denne kulturelle frihed har imidlertid sine begrænsninger, idet de unge er tvunget til at navigere mellem forældrenes kollektivistiske kultur og den mere individualistiske kultur, der findes i det senmoderne danske storbyliv (1998:250ff.). I nærværende artikels terminologi oplever de således et vist pres fra indvandrerlejren. Nogle af de unge anvender derfor en form for pendlerstrategi, der både tilfredsstillende forældregenerationens ønsker og deres egne præferencer.

En tredje forsker, Üzeyir Tireli, har beskrevet, hvordan etniske minoritetsunge i København, Amsterdam, Berlin og London på den ene side distancerer sig fra "det etniske", da de oplever, at deres forældres værdier ikke svarer til værdierne i det moderne samfund, mens de på den anden side distancerer sig fra "det vesteuropæiske", fordi deres vesteuropæiske væremåde alligevel ikke bliver modtaget positivt af etniske majoritetsunge, som har travlt med at distancere sig fra det "ikke-europæiske" (Tireli 1999).

Endelig har Martin Bak Jørgensen undersøgt integrationsregimer i Danmark, Sverige og Tyskland, samt hvorledes disse har indflydelse på identitetskonstruktionen blandt veletablerede etniske minoritetspersoner med tyrkisk baggrund (Jørgensen 2009). Jørgensen argumenterer bl.a. for, at integrationsregimet i Danmark betyder, at etniske minoritetspersoner i Danmark har meget lidt plads til at forhandle identitet (Jørgensen 2009:279). Jørgensen pointerer i forlængelse heraf, at hans interviewpersoner udvikler identitetstyper, der kan kategoriseres som kosmopolitiske eller postnationale; som hverken er tyrkiske eller danske, men noget tredje (Jørgensen 2009:295).

Nærværende artikel er i høj grad informeret og inspireret af ovennævnte forskere, med hvem den deler en interesse for det identitetsarbejde, der foregår i grænselandet mellem etniciteter og kulturer. Den tilføjer imidlertid et mere eksplicit fokus på unge etniske minoritetspersoners helt konkrete strategier i forhold til at kunne navigere i grænselandet, særligt hvad angår forsoget på at påvirke og udvide den nationale forståelsesramme for hvem og hvad, der kan siges at være dansk. Samtidig berører den nogle potentialer for overskridelse og forandring, som ikke er betonet hos forfattere som Hervik og Andreassen.

Metode og empirisk materiale

Artiklen er baseret på et empirisk materiale bestående af otte semistrukturerede individuelle kvalitative interviews, suppleret med rap-tekster, musikvideoer, facebookbilleder, digte, illustrationer og avisklummer – alle udarbejdet af informanterne. Derudover indgår der analyser af tiltag og ideer lavet af det råd, som informanterne på interviewtidspunktet er medlemmer af.²

De otte informanter har alle etnisk minoritetsbaggrund, idet deres forældre stammer fra lande som Tyrkiet, Iran, Pakistan og Afghanistan. De er mellem 19 og 29 år. Kønsmæssigt fordeles de sig som 5 mænd og 3 kvinder. De er alle i gang med eller har gennemført en lang videregående uddannelse. Flere

af dem er de første i familien til at tage en lang uddannelse. I den forstand kan man opfatte dem som unge, der har formået at tage en "klasserejse" (Christensen & Jensen 2012) fra en lavere klasseposition til den kulturelle middelklasse³, og som dermed tilhører en elite blandt etniske minoriteter. Derudover er de alle medlem af det samme råd. Rådet arbejder for inklusion af etniske minoritetsunge i det danske samfund. Medborgerskab er et nøgleord, og medlemmerne prøver på forskellig vis at få etniske minoritetsunge til at tage aktiv del i samfundet. Derudover fungerer rådet som et bindeled mellem politikere og unge etniske minoritetspersoner og kan således ses som et talerør for de unge. I nærværende artikel er det imidlertid de unges forhold til etnicitet, kultur og identitet, der er i fokus, og ikke rådets arbejde som frivillig eller politisk organisation.

Informanternes medlemskab af rådet gør det sandsynligt, at der er tale om etniske minoritetsunge med en høj grad af refleksivitet i forhold til det at være etnisk minoritetsperson i Danmark. Rådet har dermed fungeret som et forum, hvorfra der kunne rekrutteres informanter, som aktivt anvender deres refleksivitet i forhold til det at være etniske minoritetsunge i Danmark. Det betyder ikke, at interviews med dem udgør et mere kvalificeret forskningsmateriale, end hvis andre unge havde været interviewet. Men det betyder, at der skabes et anderledes forskningsmateriale i forhold til meget af den tidligere forskning, der, som nævnt, i overvejende grad har fokuseret på mere marginaliserede unge med etnisk minoritetsbaggrund og/eller unge, der indgår i forskellige former for gadekulturer.

Interviewene har omhandlet informanternes identitetsdannelse, herunder hvordan informanterne kategoriserer sig selv – som danskere, som deres forældres nationalitet, som en blanding af de to, eller som noget helt tredje – samt om informanternes forhold til Danmark, danskhed og den danske lejr. I denne forbindelse er informanterne blevet spurgt, hvornår de opfatter sig som danskere henholdsvis etniske minoritetspersoner. Endelig er informanterne blevet spurgt om deres erfaringer med at interagere med etniske danskere, samt om hvorvidt de har mødt repressalier fra andre etniske minoritetspersoner, når de omgås etniske danskere. Interviewene varede 1-2 timer. Alle informanter er anonymiseret.

Interviewmaterialet er fortolket via en iterativ, adaptiv proces, hvor der blev forsøgt skabt en dialog mellem orienterende teoretiske begreber, herunder Gilroys lejrmetafor, og det empiriske materiale. Det er således tilstræbt at skabe en dialogisk proces, hvor nye forståelser vokser ud af det empiriske materiale og virker retningsangivende i forhold til teorivalg, samtidig med at forudeksisterende begreber fungerer som tolknings- og forståelsesredskab for interviewmaterialet (Layder 1998). Kodningen er foretaget i databehandlingsprogrammet Weft QDA.

Analyse

Strategier til at ændre stereotyperne

De interviewede unge har alle et ønske om at påvirke og overskride den måde de oplever, at der sættes kulturelle og etniske grænser i dagens Danmark. Dette kommer blandt andet til udtryk gennem handlinger, der har til hensigt at modvirke stereotype forestillinger om etniske minoritetspersoner blandt etniske danskere. Samme forestillinger, som kan have ligget bag Hadis oplevelse af at blive diskrimineret.

De fleste af informanterne mener ikke, at de er blevet udsat for direkte diskrimination. 21-årige Zozan med kurdiske forældre fra Tyrkiet nævner, at hendes navn er nemt at udtale, og at hun ikke mener, at det får etniske danskere til at tænke, at hun går med tørklæde og er en "typisk" ung etnisk minoritetsperson – f.eks. i forbindelse med jobansøgninger. Hun ser altså sit navn som et værn mod diskriminering fra etniske danskere, og derfor bliver det i Gilroys optik muligt for hende at krydse lejrenes grænser f.eks. i forbindelse med jobsøgning. Hamida på 23 år har afghanske forældre og mener, at hendes udseende er med til at gøre, at hun ikke selv har oplevet diskrimination. Når hun sender jobansøgninger, sørger hun altid for at vedlægge et billede af sig selv, fordi hun dermed, med hendes egne ord, kan "retfærdiggøre" sit anderledes navn, da hun ikke ser anderledes ud end en etnisk dansker. Dette gør hun, fordi hun har hørt fra venner og bekendte, at de føler, at de er blevet diskrimineret på arbejdsmarkedet. Hos Hamida er det således hendes udseende, der gør det muligt for hende at krydse lejrenes grænser, hvor det hos Zozan er navnet, men begge får de kommunikeret, at de ikke svarer til den stereotype forestilling om etniske minoriteter. Ifølge informanterne må man ikke fremstå for "etnisk", hvis man skal agere i den danske lejr, da det kan medføre diskrimination. Hamida og Zozan har efter eget udsagn ikke oplevet egentlig diskrimination fra etniske danskere, fordi de har kunnet "retfærdiggøre" deres etnicitet. Hadi er faktisk den eneste informant, der med beretningen fra det københavnske natteliv fortæller, at han er blevet diskrimineret af etniske danskere.

Det gælder generelt for informanterne, at de gerne vil være et godt eksempel. De ønsker at ændre det generelle billede af etniske minoritetsunge, som de oplever er skabt bl.a. via medierne; 19-årige Habib med pakistansk baggrund fortæller:

Hvis det er en gammel dame, så plejer jeg at hjælpe hende med noget, bare for at vise, at hun ikke skal være bange for mig eller gå i panik eller noget. Jeg prøver at hjælpe dem op ad trapperne. At vise, at vi ikke er voldelige, som man ser i medierne.

Zozan fortæller også om sine strategier til at ændre etniske danskeres holdning til unge etniske minoritetspersoner:

Når jeg er sammen med mine indvandrerveninder, så sørger vi altid for at holde [tilbage] for biler, der kører ud eller sørger for at gøre gode gerninger. Så er der en racist mindre. Man er ekstra sød og venlig for at gøre et godt eksempel. [...] Jeg kan huske i 7. klasse, at jeg tænkte, at hvis jeg tog en avis og gik med den, så ville folk tro, jeg var klog og tro, at indvandrere var kloge.

Som disse interviewcitater viser, så er det vigtigt for informanterne at give et godt indtryk af etniske minoritetspersoner generelt. Dette gør de ved at gå imod det, de opfatter som den stereotype forestilling om etniske minoritetsunge, f.eks. hjælper de gamle damer ind i bussen og smiler til dem. Derudover tillægger nogle af informanterne sig strategier i forhold til at gå med skoletaske og gå med en avis under armen. På den måde kommer de til at virke kloge, og dermed går de imod forestillingen om etniske minoritetsunge som uuddannede, uciviliserede og uintelligente – en forestilling som de opfatter som herskende i den danske lejr. Som Zozan siger, så gør hun det for at skabe en racist mindre og forsøger dermed via forskellige strategier at ændre opfattelsen af etniske minoritetspersoner i den danske lejr. Informanterne føler sig på denne måde som repræsentanter for en kategori. De er repræsentanter for indvandrerlejren generelt, og i denne forbindelse agerer de forebyggende i forhold til stereotypificeringerne af kategorien "indvandrere". Det handler dog ikke kun om at slippe bort fra det stereotype billede af "indvandrerunge" personligt for informanterne, men i lige så høj grad om at få ændret hele opfattelsen af hele kategorien. Det er altså i Gilroys terminologi en måde at ændre den danske lejr. Ved at agere mod den stereotype forståelse af etniske minoritetsunge formidler informanterne et alternativt billede af indvandrerlejren. Dette gøres i håb om, at den danske lejr skal indse, at lejrene ikke er så forskellige, som man qua stereotyperne kan få en forestilling om. En anden og måske mere radikal metode til at ændre opfattelsen af etniske minoritetspersoner generelt er den, som 23-årige Serdil, hvis forældre er kurdere fra Tyrkiet, har valgt. Han valgte bl.a. at tage på højskole af følgende grunde:

Jeg fik blik for, hvad der kræves for at blive god til de ting, der er vigtige at være god til, hvis man gerne med rette vil kunne sige, at man er dansker og måske også mere dansker end danskere. Først og fremmest skal man være opdateret på samfundsdebatten. Det signalerer et engagement, og man skal kunne give udtryk for sine holdninger på en velartikuleret måde. Det signalerer overherredømme og magt over for folk, der er mindre sprogligt formående. Det kan godt lyde lidt fascistisk, men det var noget, jeg sagde til mig selv, at jeg skulle gøre: "Du skal læse magasiner, bøger, lytte til radio. Det danske sprog skal gå til dig af alle mulige kanaler". [...] Jeg ville vise folk, at jeg var en anden

indvandrere, at man på vegne af andre indvandrere kunne fortælle, at der var andre, der også var som man og på medfarten signalere noget godt om kurderne.

Serdil tog på højskole for at gøre chancerne for at få et godt job og blive succesfuld større, men som han også siger, så fik han også øjnene op for, hvordan han kunne signalere, at han var en "anden indvandrer". Dette kunne han gøre ved at være mere dansk end en dansker. Ved at mestre det danske sprog og viden om samfundet og på den måde signalere, at han ikke er den typisk underordnede etniske minoritetsperson, men faktisk kan slå danskere i at være dansk. Han fortæller også senere, at han har sin egen ordbog, hvor han skriver danske ord op, som han ikke forstår, lærer synonymerne og sikrer sig, at han bruger ordene i sin daglige tale. Han føler, at han ved at mestre det danske sprog og mestre det faglige kan vise folk, at han ikke er den stereotype etniske minoritetsperson, og derved kan han være med til at ændre billedet af unge med etnisk minoritetsbaggrund og indvandrerlejlren generelt. Det er en mere radikal tilgang, end de andre informanter giver udtryk for, men alle har de det formål at ændre etniske danskeres stereotype billede af etniske minoritetsunge.

Den nudanske drøm

Kun få etniske danskere har kontakt med etniske minoritetspersoner, og derfor er det hovedsageligt gennem medierne, at de har deres viden om det vi her kalder "indvandrerlejlren" (Andreassen 2007:14; Hervik 1999:28). Andreassen (2007) og Hervik (1999) har argumenteret for, at medierne er med til at konstruere et vi-dem forhold – eller i Gilroys terminologi en lejr-tænkning – mellem etniske danskere og etniske minoritetspersoner. Det er netop "vi-dem" forhold af denne type, som de interviewede etniske minoritetsunge søger at overskride. De arbejder på at skabe en ny og mere inkluderende national referenceramme, som ikke ser mod fortiden i forhold til hvem, der med rette kan siges at være danskere, men i stedet tager udgangspunkt i, hvordan befolkningen i Danmark ser ud i dag.

Erfaringen af ikke at blive opfattet som en del af det nationale fællesskab er et gennemgående tema i anden forskning, eksempelvis Kofoed og Simonsens (2010) undersøgelse af national identitet blandt etniske minoriteter i København. Kofoed og Simonsens informanter erfarer, at selvom de har boet i landet siden de var børn, arbejdet og betalt skat, så bliver de stadig ikke anset som "rigtige" danskere. De kæmper således en kamp for at blive anerkendt, om end det er nemmere at blive anerkendt som københavnner end som dansker. Bylivet er således en social arena præget af mangfoldighed, hvor alle principielt er fremmede for hinanden, og hvor grænserne ikke er trukket skarpt op, mens det modsatte gør sig gældende hvad angår tilhørsforhold til Danmark som nation.

Informanterne i nærværende undersøgelse udtrykker tilsvarende stort set alle et ønske om at ændre forståelsen af hvem, der kan være danske. De kritiserer tendensen i både politik, medierne og blandt befolkningen til at have et meget snævert syn på hvem og hvad, der er dansk. Flere informanter giver udtryk for, at der ikke er så stor forskel på mennesker, som man gennem medierne og politikerne skulle tro, og at man, i stedet for at se på forskelle som noget gensidigt ekskluderende, skal anerkende de forskelle der er og inkorporere dem i en ny udgave af hvem, der kan være danske. Hamida mener, at danskheden er under pres på en god måde:

Der er så mange forskellige mennesker, der definerer sig som danske på hver deres måde. De giver danskheden et touch af deres eget. Så det er bare under naturlig udvikling, fordi der er så mange, der bruger det og tager det og skubber det bort fra den oprindelige betydning. Det oprindelige danskhedsbegreb er under pres.

Det oprindelige danskhedsbegreb er under pres, fordi der er kommet mere forskellighed i samfundet. Der er kommet flere forskellige hudfarver, øjenfarver, religioner og kulturer til landet. Hamida mener, at disse forskelligheder er med til at forandre tidligere forestillinger om, hvad det vil sige at være dansk, som har været forankret i fortiden, hvor Danmarks befolkning så anderledes ud, end den gør i dag. Derfor henviser Hamida til begrebet "nudanskhed" – et begreb, som er skabt i det råd, som informanterne er medlemmer af. 29-årige Aysel, der har tyrkiske forældre, forklarer, at nudanskhedsbegrebet er inspireret af den nudanske ordbog, som bliver udvidet og udviklet hele tiden, men hvor alle ordene indfanges af den samme ordbog. På samme måde skal alle, der bor i Danmark, kunne indfanges af samme begreb, selvom befolkningen er under forandring. Nudanskheden indfanger alle, der bor i Danmark *nu*. I stedet for at se forskelle som uoverkommelige skal man anerkende, at danskere i dag er danske i forskellige varianter, som 24-årige Mehmet med tyrkiske forældre siger. Empirien viser altså et gennemgående ønske om at samle alle mennesker, der bor i Danmark, under ét begreb. Der er altså et ønske om at inkludere personer, der ikke pr. automatik er en del af fællesskabet, i fællesskabet. Det er et fællesskab, der skal bygges på nutidens præmisser og således ikke et fællesskab, der er forankret i fortiden.

For at denne nudanske drøm skal gå i opfyldelse nævner flere informanter det som nødvendigt, at der er forskellige symboler, som kan være med til at normalisere det at være anderledes. I denne forbindelse opfatter Mehmet det som positivt, at der er kommet nyhedsværter, som ikke er etniske danske, og at sangere som Burhan G.⁴ gør det til en naturlig del af Danmark at møde mennesker med fremmedklingende navne. 23-årige Serhat med tyrkiske forældre nævner også det positive i, at der er kommet en minister med anden etnisk oprindelse end dansk, Manu Sareen.⁵ Derudover har han et ønske om,

at Danmark engang får sin egen Mesut Özil⁶ på landsholdet, således at han og andre etniske minoritetspersoner kan identificere sig mere med landsholdet og Danmark, og at etniske danskere kan se, at etniske minoritetspersoner også er danskere.

Den nudanske drøm og disse symboler udtrykker et ønske om at ændre de stereotype billeder af danskheden og "indvandrerheden". Den viser, at den gruppe af unge etniske minoriteter, som er interviewet, har tænkt over forskellige problematikker i forhold til de forskellige lejre i Danmark. Den er ligeledes med til at illustrere, at informanterne ikke lader sig determinere af hverken den ene eller anden lejr og således ikke vil acceptere at anskue samfundet som værende delt i to forskellige lejre. Informanterne kan i stedet siges at leve mellem de forskellige lejre. Gilroy argumenterer for, at denne position kan give en forståelse af kultur som noget skiftende, dynamisk og åbent. Positionen mellem lejrene er således karakteriseret ved kulturelle forhandlinger mellem mennesker af forskellige oprindelser og kan defineres ved lysten til at nedbryde de nationale strukturer og den partikulære nationalitet og etnicitets begrænsninger (Gilroy 1993:19). Der ligger således noget latent antiautoritært i positionen mellem lejre; noget som kan fungere som katalysator for en dissident bevidsthed, der ikke ser kultur som noget absolut og nationalitet som noget fasttømret, men i stedet åbner op for en mere translokal og kosmopolitisk bevidsthed (Gilroy 2000:84). Ideen om den nudanske drøm kan ses som et eksempel på, at de interviewede etniske minoritetsunge har udviklet en form for dissident bevidsthed, som bryder med tidligere tiders forståelse af danskhed som noget, der er forankret i en fjern fortid, og som "fremmede" derfor ikke har adgang til.

Dobbeltbevidsthed

Flere af informanterne fortæller, at de gennem deres erfaring med flere kulturer har oparbejdet en særlig refleksivitet. Hadi fortæller, at han 24 timer i døgnet forholder sig til etnicitet og tænker på, hvordan etniske danskere ser på ham. Hadi er hiphopper og laver rap-musik ved siden af sine universitetsstudier. I en af sine sange rapper han om, at han har "eksilmentalitet":

Alle vil gerne kalde os for perkere/Selv perkere kalder perkere for perkere/Jeg går i eksil/Kalder mig selv perker/Livet som det er/Mærk mig/
Hvis du synes jeg kigger underligt, er det derfor/Ser bort fra dem, der accepterer jeg er her/Jeg har eksil mentalitet/De fatter det ikk'/Dag ud og dag ind/Giver mig det blik.

Eksilmentaliteten handler om, at man ikke føler sig som en del af det land, man bor i. Man er mentalt et andet sted. Eksilmentaliteten er altså ikke noget, man selv har valgt. Det er en følelse, der er udtryk for en diasporisk livs- og sindstilstand, hvor man ikke føler, at man hører til nogle steder, fordi man er

væk fra ens "hjem" samtidigt med, at man ikke føler sig hjemme, der hvor man bor – en tilstand Røgilds har betegnet som at leve "med hjemløsheden som hjem" (1997). En tilsvarende følelse beskriver Gilroy i sin karakteristik af sorte intellektuelle i Vesten, som ligeledes udgør en diaspora. Det er mennesker, som er blevet formet og opdraget af Vesten, men som alligevel aldrig har følt sig som en del af Vesten (Gilroy 2000:70). Georg Simmel beskriver tilsvarende, hvordan den fremmede lever i en syntese af fjernhed og nærhed. Den fremmede kan bevæge sig frit, men er ikke organisk knyttet til fællesskabet. Han er på en gang indenfor, men alligevel udenfor, hvilket skaber et særligt distanceret blik på det, der ellers har karakter af kulturelle selvfølgeligheder (Simmel 1998). Det skaber en form for dissident-bevidsthed eller en særlig objektivitet, som Simmel kalder det, hvor man tænker anderledes om samfundet end majoriteten. Det er på mange måder det samme, som Hadi udtrykker med sin eksilmentalitet. Det, at han ikke føler, at han er en del af der, hvor han er, om det så er i indvandrerlejren eller den danske lejr, gør, at han har et andet perspektiv på samfundet. Han er *stranger within*. Han tænker over, hvordan etniske danskere ser på ham og ser sig selv gennem deres øjne – hvorigennem han føler sig anderledes. Hadis selvforståelse kan dermed ses som en illustration af Jenkins' påpegning af, at individers selvidentifikation i høj grad influeres af, hvordan andre udefra kategoriserer individet eller gruppen (2000). Når Hadi føler sig som fremmed, er det således også en konsekvens af andres kategorisering af ham som en, der ikke hører til. Omvendt går hele hans identitetsarbejde i en vis forstand ud på at forsøge at ændre eller helt ophæve denne kategoriserings sociale gyldighed.

Den afroamerikanske sociolog, W.E.B. Du Bois (1903/2008:6), har beskrevet det som et vilkår for sorte, at de ser sig selv gennem andres (de hvides) øjne. Det giver en dobbeltbevidsthed, idet man tvinges til at reflektere over, hvordan andre ser en, og således må pendle mellem synet på egen gruppe indefra og udefra. Det empiriske materiale viser imidlertid, at dette kan være en smertelig og krævende tilstand. Serdil føler til tider, at det faktum, at han hele tiden skal tænke over tingene, er irriterende og energikrævende. Det er noget, der har gjort, at han ikke har kunnet gå op i almindelige ting, som han siger. Ligeledes tænker Serhat nogle gange over, hvordan det ville være at være en del af flertalskulturen et sted: "Hvor mange ting kommer lidt af sig selv. Det giver lidt en tryghed, hvis man nogle gange er sådan lidt: "Nu gider jeg ikke tænke så meget over det eller bestemme mit liv, men bare lade det komme"". Artiklens interviewmateriale illustrerer således, at positionen mellem lejre, eller *ambivalensen* i Baumans terminologi, både kan udmønte sig i en særlig refleksivitet, men også i en anstrengende tilstand af konstant stillingtagen.

Konklusion

Artiklens analyser har vist, hvordan de interviewede minoritetsunge – både som individer og som repræsentanter for en bredere kategori af etniske mi-

noriteter – udvikler en række strategier som et svar på det forhold, at de står mellem flere forskellige lejre. Det er strategier som at satse på uddannelse, at forsøge at ændre det generelle billede af etniske minoritetsunge, samt udviklingen af et nyt og mere inkluderende begreb om *nudanskhed*. Samlet set foretager de interviewede etniske minoritetsunge således en form for grænseoverskridende og grænseudviskende identitetsarbejde. Analysen viser imidlertid også, at dette identitetsarbejde rummer processer, som resulterer i udviklingen af en form for dobbeltbevidsthed.

Man skal naturligvis ikke overdrive eller heroisere rækkevidden af de bevidsthedsformer, som på denne måde kan udvikles blandt etniske minoritetsgrupper (Bhatt 2006). Ikke desto mindre viser analysen, at der i nogle tilfælde udvikles en særlig bevidsthed om forholdet mellem identitet, etnicitet og kultur i grænselandet. For de unge, som indgår i ovenstående analyser, gælder således, at et særligt sæt af mulighedsbetingelser er til stede i form af ressourcer og kapitaler. En vigtig pointe må derfor være, at man ikke på forhånd kan antage, at mennesker, der står mellem forskellige lejre, udvikler en særlig refleksivitet eller bevidsthed, men at det er et empirisk spørgsmål. Det er imidlertid en analytisk mulighed, at en særlig form for refleksivitet opstår i grænselandet. De interviewede etniske minoritetsunge er netop tvunget til en form for dobbeltblik på sig selv, da de ikke blot kan forholde sig til én kultur og etnicitet, men må balancere mellem og begå sig i flere kulturelle sammenhænge. Men de har samtidig kapitaler og ressourcer med sig, som muliggør udviklingen af en refleksiv form for dobbelt bevidsthed. Informanterne udgør således et empirisk eksempel på, at positionen mellem lejrene og erfaringen med flere kulturer kan udmønte sig i en særlig refleksivitet og dissident bevidsthed, når de sociale mulighedsbetingelser i form af ressourcer og kapitaler er til stede. Hvorvidt denne bevidsthed og de strategier, der knytter sig til den i normativ forstand, er mere hensigtsmæssig end de kulturelle svar, der udvikles i gadekulturer, skal vi imidlertid her lade være ufortalt.

Noter

Jeppe Fuglsang Larsen er artiklens hoved- og korresponderende forfatter.

1. Se desuden forskningsoversigten hos Røgilds (2002) for en bredere oversigt over dansk forskning i etniske minoritetsunge fra 1980 til 2002.
2. Efter empiriindsamlingen har rådet nedlagt sig selv, idet det har mistet sin bevilling efter at have inviteret en kontroversiel sharia-professor til en debat. Vi mener imidlertid ikke, at lukningen ændrer ved artiklens analytiske pointer.
3. Hermed menes den del af middelklassen, der har kulturel kapital i form af uddannelse som deres vigtigste kapital (Bourdieu 1995).
4. Burhan G. har tyrkisk-kurdisk oprindelse, laver RnB og pop-musik og har haft adskillige top ti singler på den danske hitliste.
5. Manu Sareen har indisk baggrund. Han er i skrivende stund ligestillings- og kirkeminister samt minister for nordisk samarbejde.
6. Mesut Özil er professionel fodboldspiller for Arsenal FC, har tyrkiske forældre og er opvokset

i Tyskland. Han havde, ifølge Serhat, valget mellem at spille for det tyrkiske landshold eller det tyske. Han valgte det tyske, hvilket Serhat synes er meget forståeligt, da han jo er vokset op der, omend mange tyrkere anser det for at være forræderi.

Litteratur

- Andersen, Mette A. et al. 2001: "Rodet ungdom – unge rødder". *Social Kritik*, nr. 77, 2001:18-47.
- Andreassen, Rikke 2007: *Der er et yndigt land – Medier, minoriteter og danskhed*. København: Tiderne Skifter Forlag.
- Back, Les 1996a: *New Ethnicities and Urban Culture – Racisms and multiculturalism in young lives*. England: Routledge.
- Back, Les 1996b: "Apache Indian, reggaemusikken og det kulturelle intermezzo". *Social Kritik*, nr. 45-46, 1996:46-70.
- Barker, Martin 1981: *The New Racism – Conservatives and the Ideology of the Tribe*. Maryland: Alethia Books.
- Bauman, Zygmunt 1991: *Modernity and Ambivalence*. Ithaca/New York: Cornell University Press.
- Bauman, Zygmunt 1997: "The making and unmaking of strangers", in Werbner, P. & Modood, T. (eds.): *Debating Cultural Hybridity*. London: Zed Books.
- Bech, Henning & Mehmet Ümit Necef 2012: *Er danskerne racister – indvandrerforskningens problemer*. Frederiksberg: Frydenlund
- Bengtsson, Tea T. 2012: "Learning to become a "gangster"?. *Journal of Youth Studies*, 15:6, 2012:677-692.
- Bhatt, Chetan 2006: "The Fetish of the Margins: Religious Absolutism, Anti-Racism and Postcolonial Silence". *New Formations*, 59, 2006:98-115.
- Bourdieu, Pierre 1995: *Distinktionen – En sociologisk kritik af dømmekraften*. Helsingør: Det lille forlag.
- Castles, Stephen & Mark J. Miller 2009: *The Age of Migration – International Population Movements in the Modern World*. London: Palgrave Macmillan.
- Christensen, Ann-Dorte & Sune Qvotrup Jensen 2012: *Stemmer fra en bydel. Etnicitet, køn og klasse i Aalborg Øst*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Diken, Bülent 1998: *Strangers, Ambivalence and Social Theory*. England: Ashgate Publishing Company.
- Du Bois, W. E. B. 1903/2008: *The Souls of Black Folk*. Virginia: Wilder Publications.
- Gilroy, Paul 1993: *The Black Atlantic – Modernity and Double Consciousness*. London: Verso.
- Gilroy, Paul 1997: "Diaspora and the Detours of Identity", in Woodward, K. (ed.): *Identity and Difference*. Milton Keynes: Open University Press.
- Gilroy, Paul 2000: *Between Camps – Nations, Cultures and the Allure of Race*. London: Routledge.
- Hall, Stuart 1992: "New ethnicities", i J. Donald & A. Rattansi (red.): *"Race", Culture and Difference*. London: Sage.
- Hall, Stuart & Tony Jefferson (eds.) 1975: *Resistance through Rituals: Youth subcultures in post-war Britain*. London: Routledge.

- Hervik, Peter 2004: "The Danish Cultural World of Unbridgeable Differences". *Ethnos*, 69(2), 2004:247-267.
- Hervik, Peter 1999: "Forskellighedens logik: Fremstilling, forestillingen og forskningen", i Hervik, Peter (red.): *Den generende forskellighed – Danske svar på den stigende multikulturalisme*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Hjarnø, Lulu 1998: "*Rødderne*" fra Blågårds Plads. Esbjerg: Sydjysk Universitetsforlag.
- Hviid, Kirsten 2007: "*No life*". Ph.d.afhandling. Aalborg: Aalborg Universitet.
- Jenkins, Richard 2000: "Categorization: Identity, Social Process and Epistemology". *Current Sociology*, 48:7, 2000:7-25.
- Jensen, Sune Qvotrup 2007: *Fremmed, farlig og fræk. Unge mænd og etnisk/racial andenhed – mellem modstand og stilisering*. Aalborg: SPIRIT PhD Series.
- Jensen, Sune Qvotrup 2010: "Masculinity at the margins – othering, marginality and resistance among young marginalized ethnic minority men". *NORMA*, 5:1, 2010:7-26.
- Jensen, Sune Qvotrup 2011: "Othering, Identity Formation and Agency". *Qualitative Studies*, 2:2, 2011:63-78.
- Jørgensen, Martin Bak 2009: *National and Transnational identities: Turkish identity in Denmark, Sweden and Germany*. Aalborg: SPIRIT PhD Series.
- Kalkan, Hakan 2013: *Gadeliv blandt unge mænd fra Nørrebro*. SBI, under udgivelse.
- Klinker, Sabine & Marie Hvoslef Bilde 2009: "Gadens Koder i A-town – status og respekt blandt etniske minoritetsfyre". *Dansk Sociologi*, nr. 4, 2009:37-56.
- Koefoed, Lasse & Kirsten Simonsen 2010: "*Den fremmede*", byen og nationen – om livet som etnisk minoritet. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Larsen, Jeppe Fuglsang 2012: *At stå mellem forskellige lejre – Et kvalitativt studie af unge etniske minoriteters identitetsdannelse*. Speciale (sociologi). Aalborg: Institut for Sociologi og Socialt Arbejde, Aalborg Universitet.
- Layder, Derek 1998: *Sociological Practice – Linking Theory and Social Research*. London: SAGE Publications.
- Mørck, Yvonne 1998: *Bindestregsdanskere – Fortællinger om køn, generationer og etnicitet*. Frederiksberg: Forlaget Sociologi.
- Mørck, Yvonne 1999: ""Faktisk er Blågårds Plads utrolig smuk" – hårde drenge på Nørrebro". *Social Kritik*, nr. 65/66, 1999:45-58.
- Prieur, Annick 2004: *Balansekunstnere – Betydningen av innvandrerbakgrunn i Norge*. Oslo: Pax Forlag.
- Røgilds, Flemming 1988: *Rytme, racisme og nye rødder*. København: Forlaget politisk revy.
- Røgilds, Flemming 1994: "Avedøre – en forstad til Sarajevo?", i Madsen, Allan et al. (red.): *Den kultursociologiske omtanke*. København: Akademisk Forlag A/S.
- Røgilds, Flemming 1995: *Stemmer i et grænseland – En bro mellem unge indvandrere og danskere?*. København: Forlaget politisk revy.
- Røgilds, Flemming 1997: "Med hjemløsheden som hjem: En dialog mellem ungdomskulturer i eksil". *Dansk Sociologi*, 8(3), 1997:71-83.
- Røgilds, Flemming 2000: *Charlie Nielsens rejse – Vandringer i multikulturelle landskaber*. København: Forlaget politisk revy.

- Røgilds, Flemming 2002: "Et nyt dansk råstof? Forskning i etniske minoritetsunge fra 1980-2001". *AMID Working Paper Series*, 24/2002.
- Røgilds, Flemming 2002a: "Bander i Blokland". *Social Kritik*, nr. 81, 2002:24-40.
- Røgilds, Flemming 2004: *De Udsatte – bander, kulturmøder, socialpædagogik*. København: Politisk Revy.
- Røgilds, Flemming 2006: "At forske i anderledeshed, forskellighed, etnicitet og "race"", i Nielsen, H. K. og F. Horn (red.): *Kritik som deltagelse*. Århus: Forlaget Klim.
- Schierup, Carl-Ulrik 1993: *På kulturens slagmark*. Esbjerg: Sydjysk Universitetsforlag.
- Sernhede, Ove 2001: "Los Angered og forstadens krigere – Udenforskab og hip hop i Det nye Sverige". *Social Kritik*, nr. 74, 2001:39-50.
- Simmel, Georg 1998: *Hvordan er samfundet muligt? Udvalgte sociologiske skrifter*. København: Gyldendal.
- Tireli, Üzeyir 1999: *Hverdagens erobring – etniske minoritetsunge i europæiske storbyer*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Wren, Karen 2001: "Cultural racism: Something rotten in the state of Denmark?". *Social & Cultural Geography*, 2(2), 2001:141-163.
- Yilmaz, Ferruh 1999: "Konstruktionen af de etniske minoriteter: Eliten, medierne og "etnificeringen" af den danske debat". *Politica*, 31, nr. 2, 1999:177-191.